

ДО ПРОБЛЕМИ ВЕРБАЛЬНОЇ АГРЕСІЇ У МАСМЕДІЙНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ ФРАНЦІЇ

Олена ГУЗ (Львів, Україна)

У статті порушується проблема вербальної агресії у масмедійному політичному дискурсі. Проаналізовано основні мовні засоби вираження агресії на прикладах політичних телевізійних дебатів за участю відомих політичних діячів Франції.

Ключові слова: вербальна агресія, масмедійний політичний дискурс, конфлікт, стратегії, тактики, опонент, передвиборчі теледебати.

This article deals with the problem of verbal aggression in mass media political discours. The main language means are analysed on the examples of political televisional debates with participation of the known political figures of France.

Key words: verbal aggression, mass media political discours, conflict, strategies, tactics, opponent, election TV debates.

Дослідження засобів реалізації деструктивних комунікативних намірів є одним із вагомих завдань лінгвістики. В реаліях сучасного світу стало очевидним, що саме агресія, як деструктивне явище, є об'єктом вивчення не лише психології, педагогіки, соціології, а й таких лінгвістичних напрямків як прагмалінгвістика, медіалінгвістика, когнітивна лінгвістика, політична лінгвістика, психо- та соціолінгвістика. Зростаючий інтерес науковців до опису вербальної (мовленнєвої, словесної) агресії пояснюється насамперед її досить поширеним використанням в усіх сферах життєдіяльності і як наслідок її яскравим відображенням у мові та мовленні індивідів. Власне цей факт дозволив нам звернутися до розгляду вербальних агресивних реакцій в масмедійному політичному дискурсі.

Теоретико-лінгвістичним підґрунтям запропонованого дослідження стали праці вчених, які ророзробляють поняття “дискурс” та “політичний дискурс” (Н. Д. Арутюнова, В. І. Карасик, М. Л. Макаров, О. Й. Шейгал, А. П. Чудінов,), “мова засобів масової інформації” (С. А. Виноградова, Л. М. Завгородня , Т. Г. Добросклонська,), “комунікативні стратегії й тактики” (Т. А. ван Дейк,

О. С. Іссерс, О. Л. Михальова), “мовленнєва агресія” та “інвективність” (Т. О. Воронцова, О. В. Демидов, В. І. Жельвіс, В. Г. Завражина, А. С. Ларионова). Визначальними тенденціями сучасної вербальної комунікації дослідники вважають підсилення експресії (В. Г. Костомаров, А. П. Сквородников), емоційності (В. І. Шаховський), детабуїзацію просторіччя, грубої, лайливої та обсцінної лексики (Ю. А. Бельчиков), зміщення еталону етикетного мовлення й т. п.

Прояви вербальної агресії у масмедійному політичному просторі Франції ще не ставали предметом спеціального вивчення. У цьому насамперед і полягає **актуальність** нашого дослідження, зокрема розгляд комунікативних стратегій й тактик, за допомогою яких реалізується вербальна агресія в масмедійному політичному дискурсі.

Метою нашої статті є аналіз мовних засобів агресії на матеріалі телевізійних дебатів між провідними політичними діячами П'ятої Республіки.

Світова політична ситуація кінця ХХ століття та початку ХХІ, яка характеризується загостренням форм боротьби за владу, піднімає проблему взаємодії дискурсу і влади. Сучасна лінгвістика намагається відповісти на питання про роль мови в постійній боротьбі людей за владу та вплив і відображення цієї боротьби в мові, якою вони при цьому користуються. Соціоекономічна й політична ситуації в державі створює певні умови успішного або неуспішного ведення політичної комунікації. У свою чергу, політичний дискурс накладає відбиток на соціально-економічне і політичне життя країни. У політиці як мистецтві управління державою чільне місце займають риторичні вміння та навички політичних діячів. Досить часто успішність політики, що проводиться, залежить від майстерно побудованої політичної комунікації. Очевидним є те, що мова та політика невіддільні один від одного, за допомогою мови представники політики спілкуються, інформують, переконують, керують, здійснюючи таким чином владні відносини в суспільстві; політика носить переважно дискурсивний характер.

Суть мови сучасної політики полягає не стільки в тому, що кажуть, а як це кажуть.

Широкий розвиток засобів масової інформації зробили політичну діяльність дійсно мовленнєвою, а політичний дискурс – основним способом здійснення політичних дій. Оскільки населення дистанційоване від політичних структур і не може безпосередньо спостерігати за процесом прийняття важливих рішень щодо суспільного життя країни, саме журналісти стають посередниками у спілкуванні політиків та народних мас. Політичний медіадискурс поєднує в собі риси політичного дискурсу та дискурсу масмедіа й переслідує політичну мету – отримати владу, використовуючи при цьому ресурси, які пропонує дискурс ЗМІ. Слідом за К. В. Нікітіною ми вважаємо, що політичний масмедійний дискурс – це складне комунікативне явище, що має на меті боротьбу за владу через формування суспільної думки, яке включає в себе текст як вербалізований результат мовлення, контекст – ситуативний та соціокультурний, а також спеціальні мовні засоби, котрі відповідають цілям і завданням дискурсу [4: 2]. Дискурс ЗМІ й політичний дискурс подібні ще й в тому, що являються інституційними видами спілкування, володіють спільною інтенційною базою, поділяють одну аудиторію, протікають в одних і тих самих екстралінгвістичних умовах [2]. Оскільки боротьба є домінуючою рисою політичного дискурсу, то маємо підстави вважати явище вербальної (мовленнєвої) агресії невід’ємною характеристикою політичної комунікації. О. В. Демидов виділяє такі інтенції, властиві для прояву мовленнєвої агресії в політичному дискурсі: а) виявлення протистояння; б) виявлення здатності мовця оцінити і передбачити наявну політичну ситуацію; в) викриття супротивника; г) обвинувачення супротивника [1: 91]. Сутність вербальної агресії за О. Й. Шейгал полягає в націленості на повалення опонента, зниження його політичного статусу [5: 121]. Таким чином, для здійснення такого негативного впливу на об’єкт політичної комунікації, суб’єкт застосовує мовні лексеми, які дозволяють найбільш ефективним способом досягти бажаного результату – перемогти й принизити опонента в очах потенційного електорату.

Одним із найпоширеніших видів масмедійного політичного дискурсу є теледебати, в центрі яких знаходиться конфліктна ситуація між його учасниками, суть якої полягає у стратегічному протиборстві представників протилежних політичних партій, що претендують на один пост. У власне мовленнєвому плані, політичні теледебати – це зустріч-конфлікт двох цілеспрямованих складних мовленнєвих потоків, обов'язковою умовою яких є виключення досягнення консенсусу, згоди, співробітництва. Політичні теледебати – це агональний жанр політичного дискурсу, що створюється взаємодією двох комунікантів, кожен із яких ставить перед собою цілі, що виключають досягнення цілей опонента. На мовному рівні агональність актуалізується переважно у формах вербальної агресії – інвективах, навішуванні ярликів, у стратегіях дискредитації та дискваліфікації і тому подібне.

Зважаючи на розважальні цінності телебачення, під час трансляцій політичних кампаній телевізійні канали роблять насамперед акцент на створення інтриги та драматизації ситуації. В центрі уваги телеканалів знаходяться не стільки актуальні політичні проблеми, скільки показники рейтингів, підрахунок голосів, підвищення або спад популярності, гучні скандали, особисте життя політиків й таке інше. Неозброєним оком видно, що сьогодні висвітлення політичних виборів будується за канонами шоу-бізнесу: теледебати представлені у вигляді видовищних змагань між учасниками програми. Ми поділяємо думку Л. М. Завгородньої, що політичні теледебати – складний комунікативний витвір, який, крім політичного дискурсу, інтегрує в собі елементи медіадискурсу, а також рекламного, театрального і спортивного дискурсів [3: 123]. Теледебати якнайкраще демонструють особистісні особливості учасників виборчого процесу. Вони концентрують увагу глядачів на іміджі кандидатів, а не на суті політичних проблем. Індивідуальний “стиль” політика й те враження, яке він справить, нерідко ціняться набагато вище, ніж зміст та філософія його політичної програми. За допомогою мови політик впроваджує в свідомість реципієнтів своє бачення картини світу, а також оцінює

й емотивне відношення до її елементів. Ефективність такого впливу у політичних теледебатах залежить від вибору найбільш доцільних засобів й оптимального мовного рішення комунікативного завдання. Крім того, успіх мови політика обумовлюється тим, наскільки ті символи, якими він оперує, співзвучні масовій свідомості. Політик повинен вміти зачепити потрібну струну в цій свідомості. Висловлювання політика повинні відповідати інтересам виборців й укладатися в безліч думок і оцінок [3: 124].

У нашому дослідженні на прикладі політичних теледебатів ми проаналізуємо мовні маркери агресії, які є домінуючими засобами у веденні політичного діалогу та основним способом вирішення конфлікту. За основу ми взяли політичні теледебати, які транслювались 5 червня 2009 року на каналі France 2 у передачі «A vous de juger» і були присвячені виборам до Європейського парламенту, котрі мали відбутися за три дні після проведення дебатів у телевізійному ефірі. Для участі в програмі були запрошені «*huit ténors politiques*» [7] такі як: Ксав'є Бертран (UMP), Мартін Обрі (PS), Франсуа Байру (MoDem), Даніель Кон-Бандіт (Europe Ecologie), Марін Ле Пен (FN) та інші. Постійною ведучою програми «A vous de juger» є Арлет Шабо. Як зазначає газета Libération: «*Les deux heures et plus d'émission se sont déroulées dans une ambiance électrique, la plupart des débats – salaire minimum européen, taxe carbone, délocalisations ou Turquie – tournant à la cacophonie*» [6]. Нехтуючи основною тематикою теледебатів, лідери партій перетворили їх у театральне видовище та спортивне змагання. Журналіст політичної газети Mediapart Франсуа Боне назвав дебати «*la plus pitoyable émission politique jamais réalisée depuis les débuts de la télévision. Injures, rumeurs, calomnies, ignorance crasse des dossiers, chaos, embryons de débats aussitôt interrompus et mensonges. C'est le syndrome café du commerce, commérages et empoignades, combats de coqs et mis en scène*» [8]. Представники партій в студії перетворили теледебати в теледуель, у нескінченний діалог-поєдинок. Учасники програми виконували роль дуелянтів, замість шпаги орудуючи гострим слівцем, а ведуча – роль секунданта, якій дуже непросто було приборкати своїх надто запальних гостей. «*On vous entend.*

Pas la peine de crier, vous êtes à la télévision », [6] – намагалась заспокоїти Арлет Шабо президента партії MPF після того, як він назвав Ксав'є Бертрана « *menteur* ». « *Allez au diable !* » [6], так різко звернувся до журналістки лідер партії Front de Gauche Жан-Люк Меланшон, поскаржившись на те, що вона рідко надає йому слово. Присутні політики вели себе, як актори: спілкуючись один з одним та ведучою, вони постійно пам'ятали про глядацьку аудиторію та навмисне “грали на публіку”, намагалися справити враження та “зірвати аплодисменти”. Супротивники час від часу нападали один на одного, тримали оборону, підпадали під обстріл запитань інтерв'юєра та звинувачень збоку опонента, відбивали удари й переходили в наступ. Так, словесна перебранка відбулась між Марін Ле Пен і лідером партії NPA Олів'є Безансено через те, що останній «*avait un ton péjoratif quand il parlait des Français* » [6]. « *Quand je vous entend, j'ai envie de partir en manif !* », [6] – відразу ж із сарказмом в голосі відреагував пан Безансено на звинувачення на свою адресу. Політичні діячі упродовж всієї програми активно використовували форми прямої вербальної агресії, до якої ми відносимо погрозу, образу, звинувачення, прокляття, створення негативного образу, висловлювання, що знижують статус політичного опонента, нагнітання деталей, дискредитуючі твердження та інші.

Відомо, що теледебати являються дуже зручною технологією, щоб під прикриттям “вільної та об'єктивної дискусії” показати чесність, благородство одних та непорядність, шахрайство інших. Окрім цього, теледебати перетворюються досить часто в проект підтримки певних політичних сил, яку нерідко демонструють самі ведучі програми. Приміром, у наступному проаналізованому нами прикладі пані Шабо не приховує своєї симпатії до шостого Президента П'ятої республіки Ніколя Саркозі та ілюструє свою заангажованість. Коли Марін Ле Пен зробила натяк на те, що соціологічні опитування, які проводяться TNS Sofres Logica для France Télévisions, Radio France і le Monde замовлені Президентом Франції, журналістка вибухнула й підвищеним тоном відповіла: «*Absolument inacceptable ! Insinuer que sondage a été payé par Nicolas Sarkozy est absolument scandaleux* » [6]. Ведуча двічі

повторює прислівник «*absolument*», щоб підкреслити своє обурення, безпідставність на нісенітність обвинувачення та наголосити на своїй прихильності до правлячого Президента країни.

Однією із важливих умов проведення теледебатів є участь у них двох антагоністів, які відомі своїми напруженими стосунками. Під час телефіру замість того, щоб вести конструктивну бесіду на політичні теми вони починають зводити рахунки один з одним, переходять на особисті образи з використанням вульгарної термінології, грубих епітетів, лайливих слів, ненормативної лексики, іронічних інвектив та інших. Використання мовних знаків з емоційно-оцінним забарвленням унеможливорює політкоректне ведення діалогу між опонентами та надає словесним баталіям запеклого, агресивного характеру. “Закляті вороги” застосовують усілякі хитрощі й риторичні прийоми, які дозволяють представити суперника в невігідному для нього становищі. Нерідко телевізійна площадка перетворюється на войовничу арену, де відсутні будь-які принципи толерантності, де панує безкомпромісність, непримиренність, вербальна агресія, нездатність досягнути співробітництва між двома сторонами, що призводить до публічних скандалів на очах присутніх в студії та телеглядачів програми. Нерідко у виступах політичних діячів багато емоцій, критики, полеміки і мало предметної аргументації, бо головне – це найбільш привабливо подати позицію власної фракції й дискредитувати політичного суперника.

Апогеєм описаних нами теледебатів стала словесна перебранка двох політичних лідерів партій-конкурентів на виборах до Європейського парламенту Франсуа Байру та Данієля Кон-Бандіта. Провідні масмедійні видання Франції охарактеризували цю мовленнєву баталію як « *une altercation verbale* », « *un violent clash* », « *un pugilat verbal* » [6], « *un dérapage verbal* » [7], « *une cacophonie de cour d'école* » [8], « *les algarades politiciennes* » [9], « *la prise de becs télévisée* » [9]. Обидва учасники словесної сутички яскраво продемонстрували агресивний тип мовленнєвої поведінки, де мета кожного з них полягає не в тому, щоб з'ясувати позицію партнера, а перш за все в тому,

щоб “захопити слово” та якнайширше й якнайповніше висловити і нав’язати свою власну позицію. Мовленнєва дуель вищезгаданих політиків розпочалася з того, що Франсуа Байру звинуватив свого супротивника в « *des relations amicales, sympatiques, formidables avec Nicolas Sarkozy* », « *que Cohn-Bendit téléphonait souvent au chef de l’Etat et avait déjeuné trois fois à l’Elysée* » [9]. Цією фразою керівник партії MoDem викривав свого опонента у його безпосередній підтримці паном Саркозі на виборах до Європейського парламенту. Така смілива заява пана Байру, як пише Le Point, « *a fait sortir de ses gonds* » [7] кандидата від партії Europe Ecologie, який відразу ж пішов у вербальну атаку на свого ворога. Не приховуючи свого обурення, підвищеним тоном Кон-Бандіт відреагував на репліку свого співрозмовника, виправдовуючись, що він обідав із Саркозі « *en tant que président du groupe* » [7], тричі наголошуючи на цьому факті. Щоб продемонструвати своє вкрай зверхнє ставлення, неповагу, неприязнь, зухвалість, упередженість до свого співрозмовника, Кон-Бандіт постійно його перебиває, перекидається репліками з ведучою, проявляє байдужість до ведення діалогу. Для здійснення мовленнєвої тактики “демонстрація неповаги” політик звертається до свого співрозмовника у другій особі однини за офіційних обставин, він не цурається на лексичному рівні вживати просторічну, сленгову, лайливу лексику, що проілюструємо на наступних прикладах: « *Je trouve ça ignoble de ta part parce que tu sais exactement ce qui se passe quand on est président du groupe. Et ce genre du jeu devant les citoyens, eh bien, mon pote, je te dis, jamais tu ne seras président de la République parce que t’es trop minable pour ça !* » [7]. Пан Байру веде себе більш стримано у цьому вербальному поєдинку, звертається на “Ви” до свого опонента, не вживає пейоративних лексем, уникає прямих коментарів на образливі зауваження на свою адресу. Проте він не пропускає нагоди, щоб дискредитувати свого співрозмовника в очах присутніх політиків та глядачів у студії та реалізує інтенцію руйнування його іміджу шляхом приниження його моральних якостей: « *Je ne suis pas sûr que vous puissiez, vous, employer le mot ignominie, parce qu’il y a un certain nombre d’ignominies que vous n’avez pas hésité*

à porter » [7]. Імпульсивний пан Кон-Бандіт змусив уточнити думку пана Байру. « *Je trouve ignoble, moi, d'avoir poussé et justifié des actes à l'égard des enfants que je ne peux pas accepter* » [7], відразу ж відреагував президент партії MoDem, натякаючи на давню полеміку навколо книги « *Le grand bazar* », написаної Даніелем Кон-Бандітом ще в 1975 році, в якій автор « *avait défendu des thèses "pédophiles"* » [9]. Така промова шокувала всіх у студії. Арлет Шабо запропонувала лідеру екологічної партії відреагувати на ці провокуючі рядки, на що він коротко відповів: « *Non* » й додав : « *J'étais sûr que tu viendrais là dessus. C'est la grandeur présidentielle* » [8]. Лише наступного дня після трансляції теледебатів Даніель Кон-Бандіт досить у грубій та фамільярній формі дав коментарі на каналі France 3 стосовно вищеописаного інциденту: « *Il a pété les plombs. Il va mal dans sa tête et je crois que c'est mauvais pour lui* » [8]. Попри всі зусилля ведучої заспокоїти своїх гостей та повернутись до питань виборів, передача закінчилася « *dans une atmosphère surchauffée* » [8]. « *Je n'ai jamais vu ça. C'est la culture banlieue qui entre dans le débat politique. Tous les coups sont permis. L'idée était de donner aux électeurs envie de voter. Je ne suis pas sûre qu'on y arrive* » [8], достатньо критично охарактеризувала проведені нею дебати Арлет Шабо.

Таким чином, результати проведеного нами дослідження дозволяють зробити висновок про те, що телевізійні дебати, які є невід'ємною частиною масмедійного політичного дискурсу, являють собою зразок інтолерантної поведінки, які за допомогою мови формують новий тип тексту, де головною особливістю є вербальна агресія. Мовленнєва агресія перешкоджає досягненню цілі комунікантів та реалізації завдань ефективної мовленнєвої взаємодії, вона деструктивно впливає на свідомість учасників спілкування, ускладнює повноцінний обмін інформацією й суттєво знижує можливості взаєморозуміння комунікантів. Аналіз мовних одиниць із семантикою агресії в організації політичного медіадискурсу Франції становлять подальші перспективи нашого дослідження.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Демидов О. В. Инвективная лексика в СМИ (на примере политического журналистского дискурса) / О. В. Демидов // Вестник Челябинского ун-та: Серия 11 Журналистика. – 2004. № 1(1). – С. 90-94.

2. Виноградова С. А. Политический медиадискурс как коммуникативное явление с манипулятивным потенциалом [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mspu.edu.ru>.

3. Завгородня Л. М. Передвиборчі теледебати у дискурсивному вимірі / Л. М. Завгородня // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2009. Вип. 22. – С. 121-128.

4. Никитина К. В. Политический дискурс СМИ и его особенности, создающие предпосылки для манипуляции общественным сознанием / К. В. Никитина // Управление общественными и экономическими системами: многопредмет. науч. журнал. – Орёл: ОрёлГТУ. – 2006. - № 2. – С. 1-7.

5. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2004. – 326 с.

6. Bayrou ne lâche rien, Cohn-Bendit calme le jeu [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.liberation.fr/politiques/0101571505.html>.

7. Européennes, échanges d'insultes [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lepointfr/20090604.html>.

8. Mirable [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mediapart.fr/0580609.html>.

9. Un clash entre Bayrou et Cohn Bendit ? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.agoravox.fr/tribune-libre/article/57025.html>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Гуз – старший викладач кафедри романських мов та перекладу Волинського національного університету імені Лесі Українки; аспірантка IV курсу заочної форми навчання кафедри французької філології Львівського національного університету імені І. Франка.

Наукові інтереси: прагмалінгвістика.